

Hagymás István

A MITIKUS JÓZSEF ATTILA

**Szinkronicitások a költő életében
és életművében**

*„Csak az olvassa verseimet,
ki ismer engem és szeret...”*

Közhely, hogy József Attila verseit szó szerint is kell érteni. Mások mellett Németh Andor figyelmeztet bennünket arra, hogy „... bármilyen vadul száguldott a képzelete, úgy ragaszkodott a valóság minden porcikájához, mint a leltári tárgyhoz.” (...) „sose hazudik”... (Németh Andor itt valójában Ignó Pálra hivatkozik, tőle származik az idézet). (Németh Andor: József Attiláról, Gondolat kiadó, Budapest, 1989, 54-55 oldal)

Olyan a költőkirálynak ez a két sora, mintha használati utasítás volna. Mielőtt „használatba vennénk” a verseit, jó, ha tisztában vagyunk azzal, hogy ki is József Attila, s az sem árt (sőt egyenesen feltétel), hogy szeressük, különben „nem fog működni a költemény”...

Maga is sokat tett azért, hogy ne csak műveit tanulmányozhassa az utókor, hanem az életét is, s talán van benne valami sorsszerűség, hogy életének szinte minden pillanatáról tudunk, köszönhetően a buzgó barátoknak, kortársaknak, meg a különféle szaktudományok művelőinek, akik több ezer tanulmányt publikáltak, de könyvtárnyi a róla szóló kötetek száma is.

Mintha maga József Attila is tisztában lett volna vele, hogy akkor is verset ír, amikor éppen „csak él vagy hal”, sőt elő és utóélete is szerves tartozéka költészetének, életútja (egyben a halál útja is), viszont olyan, hogy azt is életre kelti, aki már lemondott róla...

De ki valójában József Attila?

Hogy a kérdésre olyan feleletet adhassunk, amelyre talán maga a költő is gondolt, amikor feltételül szabta azt, hogy szeressünk és ismerjük, olyan módszerhez kell folyamodnunk, amelynek a címben jelzett szinkronicitás a kulcsszava. Jelentős irodalma van a szinkronicitással kapcsolatos jelenségeknek, nem lesz könnyű tehát néhány mondatba sűríteni a lényegét, definiálni a fogalmat.

Talán úgy közelíthető meg legegyszerűbben a dolog, ha a világmindenséget egységes egészként fogjuk fel (mint tette ezt panteistaként József Attila is), amelyben az egymástól időben, térben távol eső, ok-okozati összefüggésben nem álló jelenségek mégis kapcsolatba hozhatók egymással, sőt fontos tartalommal bírnak. Egy másik megközelítésben: a látszólag véletlen egybeeséseket a szinkronicitás az univerzumban lappangó eleven kreativitásként értelmezi, élő világmindenséget feltételez (József Attila is így gondolta). A szinkronicitás egyfajta kapcsolatot teremt a tudati és anyagi princípiumok között, hasonlóképpen, mint a mítoszokban, egymástól látszólag független események kerek egészé teljesednek. A szinkronicitás olyan holisztikus világegyetemet feltételez, amelynek minden parányi szegmense magában hordozza az egész univerzumot.

József Attila „törvényes véletlenről” beszél, de feltehetően szinkronicitásra gondol (az ő életében ez a szó még nem forgott közzáján), amikor a következőket mondja: „... ha a törvényes véletlen, ami annál is inkább mivel megvan az a szokása, hogy minden műalkotásban fellelhető, akkor megint csak az elvégzendő feladatok közé tartozik, a törvényes véletlen törvényének megértése a művészetben belül ...”. (Széles Klára: „...minden szervem óra” – József Attila költői motívumrendszeréről-, Magvető Kiadó Budapest, 1980, 190 oldal.)

József Attila élete és életműve olyan szinkronicitások láncolata, mintha egy előre megírt forgatókönyv alapján készült film peregne képzeletünk vásznán, vagy mint egy genetikai program megvalósulása...

Írásunkban olyan dolgoknak, eseményeknek, látszólag jelentéktelen tényeknek tulajdonítunk jelentőséget, mint pl. nevek, számok, dátumok, ismétlődő történések, stb., amelyek a költő életében és művében meghatározónak bizonyultak, s elsősorban szimbolikus jelentőséggel bírtak. Ezek a vissza-visszatérő motívumok, ősképek emelik mitikus szintre a költőt magát, de az életművet is, amelynek természetesen maga József Attila a hőse, aki immár nemcsak „emberből” van, sőt nem elsősorban hús-vér lény, hanem isteni tünemény, archetípus, őskép. Csontváry szerint az lehet zseni, aki soron van. József Attila soron volt, s talán nem véletlen, hogy Kosztka napján, április 11-én született, 1905-ben, abban az évben, amikor a panteista festőzseni Kosztka Tivadar éppen saját életművének legjelentősebb festményeit alkotja (A Nagy Tarpatok a Tátrában, A taorminai görög színház romjai).

De nemcsak „közös n(N) apjuk” révén voltak szellemi rokonok egy-egy a sámánsághoz elengedhetetlen fölös csont által, de természetszeretük is egy töről fakadt. József Jolántól tudjuk, hogy a nyarakat öccse Szabadszálláson töltötte, ahol behatóan tanulmányozta a természetet: „Bekódorogta a messi mezőket, bogáncsokat gyűjtött, csigákat és megsimogatta a csepp kis zöldbékákat. Ismerte a virágok neveit, figyelte a szorgoskodó bogarakat, az egész mindenség lélegzetvételét”... ..“De az egerek, kutyák, sündiszó nem kaptak mamától tartózkodási engedélyt, csak a selyemhernyók. Eperlevéllel bélelt nagy doboz fenékén nyüzsögtek a petékből kibújt kis fekete férgek. Isten tudja, melyik határban fedezte fel Attila azt az eperfát, amelyről nagy csomó levelet dézsmált naponta a hernyóinak...” (József Jolán: József Attila élete Argumentum Kiadó Budapest 1999, 64-65 old.)

A fenti idézetek akár Csontváry Kosztka Tivadar önéletrajzából származnának: „...a természethez jártam tanulni, a rovarokkal, pillékkal, dongókkal, méhekkal beszélgettem (...) természet iránti szeretetem korán bontakozott (...) a selyemtenyésztéssel nagyobb arányban foglalkoztam, csókát, baglyot idomítottam...” (Csontváry emlékkönyv szerkesztette Németh Lajos, Corvina kiadó 1976, Budapest, 76. oldal)

Úgy tűnik, mintha a természetszeretet és a természettel való közvetlen kapcsolat előfeltétele lenne annak, hogy a költő- és festőpalánták, a majdani zsenik kiteljesedjenek. A természet titkainak ismerete avatja az erre kijelölt alanyokat panteista sámánná, az Istent a természettel azonosító mindentudóvá.

De a beavatás nemcsak kellemes (sőt elsősorban nem kellemes) élményeket feltételez, hanem a sors ellen való kihívást is, halálközelséget: „... Attila félig megfagyva vergődött az országúton a sötétben (...) pár lépés után belesüppedt az útmenti árok havába. Sehogy sem tudott belőle kikecmeregni (...) Sokszor gondoltunk arra, talán akkor este halt meg a mama, amikor ő ott bukdácsolt a havas országúton...”. (József Jolán: József Attila élete, Argumentum kiadó Budapest, 1999, 108-109 oldal). A fiatal Csontvárynak is van egy hasonló élménye: „Nagypénteken a daruréten egy madarat megsebeztem s a csatornán át kellett kelnem, de ugrás közben a havas partról lecsúsztam a feneketlen csatornába s csak halálos erőlködéssel vergődtem ki a partra. Hideg sötét lett, napfogyatkozás közeledett...” (Csontváry emlékkönyv: szerkesztette Németh Lajos, Corvina Kiadó 1976, Budapest, 76-77 oldal). A két történet nemcsak a saját halállal való szembesülésben rokon, de abban is, hogy a sámánjelölteknek meg kell birkózniuk annak az elvesztésével, aki (ami) számukra a legfontosabb.

József Attilánál ez az édesanya alakja, Csontvárynál a Nap, illetve nagypéntek lévén Jézus, és mindketőjüknek talán a világ, a világosság elvesztése a legnehezebb próbatétel. Meghaladná írásunk kereteit, ha valamennyi analógiára kitérnénk József Attila és Csontváry kapcsán egy (és talán ez a legfontosabb tétel) további közös vonásuk említése nélkül viszont úgy gondolom, nem lenne teljes a szinkronicitások sorozata. József Attila korai verseiben több helyen közvetlenül utal arra, hogy a hunok nagykirályát, Attilát tekintti ősapjának:

Ősapám

Fakó köntösben, hószín ménlován,
álomban, éjjel, itt járt Ősapám,
ruhája egyszerű, dísz nem visel,
de nagy szemében őserő tüzel.

Dús hosszú fürtje barna, mint a föld,
vasmarka kérges, nagy tusákra tört,
süvege mellett karvalyszárnya száll,
előtte messze száz vitéz halál.

Rézarca, mint a gondos est, nyugodt,
-kacagni tán soha nem is tudott-
Nyakán feszülnek holló- véredek,
tömbmelle vulkán tengerek felett.

Leszáll lováról – tán Hadúr maga! –
bronzajka mozdul, s nem hallik szava,
rám néz, szemembe, kezét fog velem,
bús apa bús fiával, csendesen.

(1922)

Rövid óda a kelő Naphoz

Ó, örökszép Nap, te erős, hatalmas
antik istenség, örökifjú élet!
Fellobog most dús ereimben orcád,
zendül a vérem.

Főlkelő Nap, nem borulok elődbe,
rég-pogányosan dalolok Neked most,
ég-felé tartott tenyerekkel, arccal
állok előtted.

Őseink, ó ládd, Neked áldozának-
mért hagyod hát el megesett Hazámat?
Adj erőt e bús magyarokba, Élet!
Élni még élni!

Ősapámnak bús fia lettem én is.
Rám örökségnek csak a Név maradt már –
s én köszöntlek: im kiiszom Nevedre
friss-vizű kancsóm.

(1922)

Pogányos hitvallás magyarul

Hol vagy erős pogány sereg,
hős Vata, bálványos berek?
Hol alszol, bátor Bocskay?
Kossuth dicső csapatai?!

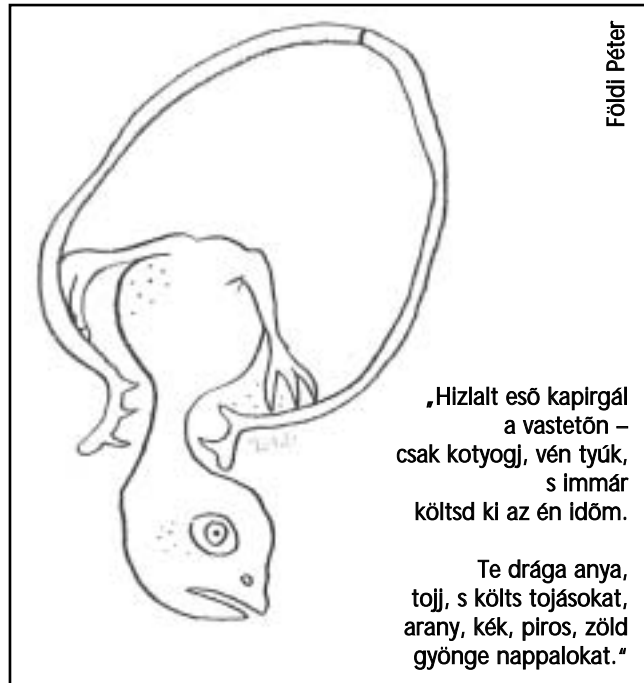
A bős magyar vér nem buzog?
Mint gyáva, hitvány koldusok
könyörgünk már az életér?
Hadúr öszvérként mendegél?

Ó nem, ilyet ne higgyetek –
Hadúr itt van közöttetek,
Hadúr, a roppant Őspogány
üget sötétpej vadlován.

Szegődjünk hát nyomába mi
gyávaságot irtani,
álljuk helyünket emberül –
ki küzd, megél, más elmerül.

Megáll isten, megáll a világ,
gyönyörrel bámul ily csudát,
hogy vasököllel ha akar,
szabad s egész lesz a magyar.

(1922)

„Hizlalt eső kapirgál
a vastetőn –
csak kotyogj, vén tyúk,
s immár
költsd ki az én időm.

Te drága anya,
tojj, s költés tojásokat,
arany, kék, piros, zöld
gyöngye nappalokat.”

Csontváry írásaiból az világlik ki, hogy maga is azonosult a hun nagykirállyal. „A nap szeretetével Istent imádtuk, de lelkünk mélyéből Attilát sirattuk...”. (Csontváry emlékkönyv, szerkesztette Németh Lajos, Corvina Kiadó, Budapest 1976 81 oldal.)

„Te leszel a világ legnagyobb hadvezére 1500 év előtti időknek volt ez a karaktere, ma pedig a teremtő azt mondja, Te leszel a világ legnagyobb plain-air festője ez tehát ennek a századnak a karaktere...”. (Csontváry. Dokumentumok II Új Művészet Kiadó Budapest, szerkesztette Mezei Ottó 174 oldal) Olyan olvasata is lehet a fenti idézeteknek, mintha a festő magamagát arra a küldetésre érezte volna hivatottnak a festészetben, mint amire a történelmi Attila küldetése volt a saját korában a hadászatban. A „Magyarok bejövetele” című 1914 és 1919 között készült Csontváry szénkarton (ez talán az utolsó mű) arról tanúskodik, hogy az ún. első honfoglalás (A hun nagykirály bevonulása a Pannon medencébe) Csontváry révén valósul meg, a mű gyűjtőpontjában, arany metszésben ugyanis a festő önarcképe látható amint tevéháton ülve éppen elfoglalja a hont, vagyis XX. századi Attilaként vonul be nemcsak Hunniába, hanem az egyetemes festészetbe is. Mindketten sorsközösséget vállaltak tehát a magyarsággal, és azzal a küldetés-tudattal éltek és alkottak, hogy népüket, nemzetüket, hazájukat egy új kor Attiláiként emeljék a lehető legmagasabbra, lelket leheljének a politikailag, gazdaságilag, katonailag ellehetetlenített országba és hitüket, reményüket, szeretetüket vesztett magyarjaiba. Talán ez a pogányságot nyíltan hirdető szemlélet okozta azt, hogy az ún. közönség mind a mai napig igen ellentmondásosan, sőt ellenszenvvel veszi tudomásul létüket, hasonlóképpen, mint Attila nagykirályunk voltát, de a mindenkori hatalom is igen ambivalens és zavarban van, ha Attilát hall, lett légyen az József, Hun, Kosztka...

Ezerhatszáz éve élt és uralkodott Attila nagykirály. Bencsik András szerint: „...Attila királyt a nemzeti nagylét megalapozójának kell tekintenünk, s ezen logikát követve kell kimondanunk, hogy ilyenformán Szent István király a nemzeti kislét megalapítója lett...”. (Üdv néked Attila, nagy király, írta Bencsik András, megjelent Ezerhatszáz éve élt és uralkodott Attila nagy király, Magyar ház kiadó 2003 11. oldal)

Lássuk, hogyan vélekedik minderről József Attila A szent jobb ünnepén c. versében:

A szent jobb ünnepén

Keresztények, ti hajtsatok fejet –
a mai nap az örökéletű Szent Jobb
malasztja száll s a hívő lelkeket
megedzi. Zengjen zsoltárunk – ott fent jobb

Lesz élni majd, ha bús fejünk felett
az Úr hatalmával vigyáz a Szent Jobb –
oh áldjuk, áldjuk százszor e kezet
s emelkedjünk fel Krisztushoz, ki lent volt.

De ti pogány ősök vérei
nagy daccal mégse szálljatok Neki –
e kéz apáinkat halomra ölte

S Hadúr e népet akkortól veri,
mikor hitének gyáva lett örökre,
mikor e kéz erős hitünket kiölte.

(1922)

Mintha egy átokvers volna, melyben József Attila a Szent Jobbot (István királyunkat) teszi felelőssé pogány hitünk elvesztéséért, és egyértelműen sorscsapásként éli meg a kereszténység felvételét. A hadúr (Attila) ezúttal nem az üldözöttekből üldözővé vált keresztényeket veri, Isten ostora az ősök erős hitét kéri számon a mai magyaroktól.

Hogy véresen komoly kérdéseket feszeget az ifjú költőtán (17 éves ekkor) versében (József Attilánál a vers fogalma egy töről fakad a verés, véres szavakkal is), s hogy a költeménynek előzménye és következménye is van, a továbbiakban kiderül. Lássuk az előzményeket:

„...mama a sodrófával majd agyonverte a gyereket. Agyba-főbe ütötte, verte ahol érte (...) aki erős kamasz léteire hangtalanul tűrte az ütlegeket (...) Attila teste csupa kék-zöld folt volt, jobb karját nem tudta mozdítani (...) Ekkor lépett Attilához (az orvos – H. I.). Leszorította a vállát, megfogta bénán lógó karját, csavart egyet-kettőt rajta: kész volt a műtét...”. (József Jolán: József Attila Élete Argentum Kiadó Budapest 1999. 85-86. oldal)

Nem sokkal ezután újból a kisfiú jobb karja sérült meg: „Május elején történt a szerencsétlenség (1918 – H. I.). (...) Mama kis sámlin ült az ajtó előtt. Attila ott rohant el mellette és így került közel a rácshoz, amibe beleakadt a jobb karja... A futás lendületében nem tudott megállni, nagyot reccsent és eltört a csontja. Mama lefordult a sámliról. (...) Mint mesélte később észre sem vette az első percben, hogy mi történt vele, csak látta, hogy mama ott fekszik ájultan a földön, talán meg is halt (...) amíg az orvosok összeillesztették a törött csontját, gipszbe fektették és felkötötték a karját csurgott a veríték Attila arcáról a kintől, de jajszó és szisszenés nélkül túrt minden tortúráját...”. (József Jolán: József Attila Élete, Argentum Kiadó, Budapest, 1999. 100 oldal.)

József Attila „szent jobbja” fontos szerepet játszik egy titokzatos hódolója életében is, aki megérezte a költő halálát és előre látta azt, hogy a balatonszárszói tragédia során a költő nemcsak életét áldozta fel, hanem a jobb karját is. Ezt írja levelében József Attilának: „...Tegnap este Nálad voltam és betekinttem a szekrényedbe és az üres volt. Tudod mit láttam a szekrényedben? Egy ingnek a lehulló elszakadt karját, mint egy eltemetett emberét! Azóta sírok!” (Valachi Anna: A szépség koldusa, József Attila szerelmei, Holnap Kiadó 2005. 399. oldal)

József Jolán találja meg a levelet József Attila halálának másnapján és csak ennyit fűz hozzá: „...Attila ingét este áztattam be, még ott feküdt a véres vízben. A karja leszakadt. Attilára már rászögezték a koporsó fedelét. Ki volt az, aki úgy szerette, hogy ezt megérezte...”. (Valachi Anna: A szépség koldusa, József Attila szerelmei, Holnap Kiadó 2005. 399. oldal)

Az említett inget a balatonszárszói József Attila múzeumban állították ki.

Lehet, hogy József Attila azért hagyta ránk ingét, hogy mint új ruhát adjuk a „szent jobbra”?

A József Attilában lappangó (Szent) Istvánság, vagy ha úgy tetszik a(z) (Szent) Istváni (József) Attilaság szorosan kötődik az 1905-ös esztendőhöz. A költő születésének évében szentelték fel Budapesten a Szent István Bazilikát, azt a templomot, ahova 40 évvel később a Szent Jobb került.

Érdemes megjegyezni, hogy tervezési hiba folytán az épülőfélben lévő templom kupolája beszakadt és ennek következtében az építkezés elhúzódott. Mintha ez a szakrális épület időt akart volna nyerni (egy összeomlással felérő vetélés révén) ahhoz, hogy egy napon láthassa meg a napvilágot Attilával, aki történetesen a Ferenc József-i alkotmány napján, a Monarchia egyik nevezetes állami ünnepén április 11-én érkezett meg a Gát utca 3-ba. Az állam alaptörvényeinek összessége, vagyis az alkotmány. Magyarországon Szent István királyunk, fiához, Szent Imre herceghez intézett intelmeiben fogalmazódott meg először, és szorosan kapcsolódik Szent István napjához (augusztus 20), a Szent Jobbhoz (amelyet 1945-ben ezen a napon 500 ezer ember kísért a bazilika körül), és a Szent Koronához.

Talán nem túlzás, ha a József Attila-i életművet olyan erkölcsi tanításként értelmezzük, mintha az is népünk alkotmánya volna. Harminckettedik születésnapjára (ez volt az utolsó életében) költött versének utolsó két (szó)tagja, a „taní-tani!” nemcsak magyarul, de (az alliteráció révén) szankszkritül is értelmezhető. A tantra szó a hinduizmus és a buddhizmus szent könyvét jelöli, a tanítást. A koronáról pedig annyit: „Itt vagyok a Magyar Koronában...” (Vágó Márta: József Attila, Noran-Kiadó Kft. 2005. 182. oldal)

Valahogy így működik a szinkronicitás.

Mesterházy Zsolt így ír a hun Attiláról: „öt tekintjük a Duna-medence földrajzi egységének első felismerőjének, az egységes dunai állameszme megfogalmazójának és gyakorlati kivitelezőjének. Olyan politikai gondolat ez, amely azóta is irányítója a magyar nemzet politikai magatartásának. Éppen ezért Attila királyban az európai magyar történet egyik legragyogóbb alakját tisztelhetjük...”. (Mesterházy Zsolt: *Égi győzelem, Ezerhatszáz éve élt és uralkodott Attila nagy király, Magyar Ház k. 2003 62. oldal*) Hogyan vall erről a kérdésről József Attila a Dunánál című versében?

*„A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk, és nem is kevés”.*

(A Dunánál, részlet)

Ha még mélyebbre akarunk jutni József Attila és Attila nagykirály kapcsolatában, akkor érdemes abból a tényből kiindulni, hogy a költő Attila a szó szoros értelmében a szavak embere volt, a dolgokat igyekezett verseiben a lehető legsűrítettebb formában a nevének nevezni. Már gyermekfejjel is kénytelen volt megtapasztalni, hogy mivel jár nevének semmibevétele. Köztudott, hogy Öcsödön két kemény évet volt kénytelen „lehúzni” a sors kifürkészhetetlen fintorából. Talán már az Öcsöd szó hallatán is elbizonytalanodhatott az 5 éves kisfiú, nagyfokú érzékenysége révén megsejtette, hogy ezen a helyen fogják leöcsizni, Attilából Pistává alacsonyítani. (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy itt és ekkor (1910-1912) került először szembe az Attilaság a (Szent) Istvánsággal, s talán ennek az eseménynek is köze lehet ahhoz, hogy 10 év múlva / 1922-ben, az elvesztett háború után megszületett az „A szent jobb ünnepén” c. verse.) A magyar nyelv különböző jelzőkkel határozza meg a szülőket, ismer nevelőszülőt, gyámszülőt stb. Furcsa módon József Attilának, minden szülőfajtából kijutott, de akinek édesnek kellett volna lenni az éppen mosott, így lett a mostohája, s a mostoha-gyámja, aki egyben a sógornője is volt, az édes-mostohája, a nővére. A nevelőapja viszont (az öcsödi parasztgazda Gombai Ferenc) úgy nevelte (nevelni és nevezni egyre megy) hogy új nevet kényszerített rá a régi helyett.

Hét éves korában aztán ismét történik vele valami igen fontos: (n. b.: Attila napja az év hetedik napja, vagyis január 7. „...Egyszer az öreg Gombai kiküldte az istállóba, nézze meg, esznek-e a lovak. Várták, várták vissza de „Pista” nem mutatkozott. Amikor az öregember utána ment, a kút mellett lelt rá, nadrágját mártogatta a víztócsába. A kisfiú szégyenlős zavara, meztelen feneké, szemérmes iparkodása a nadrágmosással nyilvánvalóvá tette, hogy ártalmatlan baleset történt vele. De az öreg nem így nézte a dolgot. Tempós léptekkel indult az istállóba, és ostort pattintgatva jött visszafelé. Rövidnyelű ostora volt, hosszú, kígyózó szíjjal a végén, ami rácsavarodott Attila kis derekára. Kezelni kellett tudni ezt az ostort, ügyesen, művészettel és mérhetetlen gonoszsággal, hogy egy ilyen apró kis embert megtáncoltasson. Az ostor vége csattanva harapott aprókat a meztelen lábakba, körülkanyarodott a puha kis hason, a hát vékonyka bőrét hasogatta. Az égre hangzó csattanások ütemén Attila roptá az iszonyú táncot, kezét szemé elé szorítva, kiszolgáltatva, védtelenül, hang nélkül, szó nélkül, nyögés nélkül, lélegzet nélkül... A kislány (Etus – H. I.) körültopogatta, körülzokogta a rettenetesen megvert, meggyalázott fiút, akiben kívül-belül minden sajgott, minden vérbe borult... egyetlen vigasztalót, bátorítót tudott pösze szavaival kimondani: Pista, szökjünk meg! Szökjünk meg, mennyünk a mamához... Nem tudhatjuk milyen rejtett belső fájdalmakat ébresztett fel a kékre-zöldre vert gyermekben nővérenek vigasztaló szava, de olyan feneketlen kétségbeesés és düh borította el, hogy tennie kellett valamit. Valahol meglátott egy kést, ezt kapta fel és ezzel rontott a kislányra... Nem tudok megszabadulni attól a gondolattól, hogy talán itt, így most született meg „Pistában” az az Attila, akinek hűvös, örökkévaló dolgok között kell ögyelegnie ezen a világon...”. (József Jolán: *József Attila Élete, Argumentum Kiadó, 1999. 47., 48., 49. oldal*)

Olyan érzékletesen és egyben lényegre törően számol be József Jolán öccse öcsödi Attilává válásáról, mintha egy rituális, misztikus beavatásról tudósítana. A helyszín (a díszlet) a kellékek és maga a történet tényleg mítosziak. Miről is van szó valójában?

Attila, Isten ostora, Attila Isten kardja szokták mondani, s valóban ez a két attribútum, az ostor és a kard tartozik a Hun nagykirályhoz. A kegyetlen nevelőapa a szó legszorosabb értelmében Isten ostoraként, istencsapásként veri a kisfiút, akinek Attila mivolta akkor teljesedik ki, amikor a sors ugyanekkor, ugyanitt kést (ami a kardnak felel meg) ad a kezébe. József Jolán pontosan érez rá, hogy pszichológia értelemben ekkor született meg testvérében az Attila, itt és most lett azonos önmagával, hiszen itt kenték fel Attilává, adtak nevet, vertek Attilát a Pistába.

Maga József Attila csak később értesül az iskolai olvasókönyvből, hogy ki is ő valójában: „...Az Attila királyról szóló mesék felfedezése, azt hiszem döntően hatott ettől kezdve minden törekvésemre, végső soron talán ez az élményem vezetett el az irodalomhoz, ez az élmény tett gondolkodóvá, olyan emberré, aki meghallgatja mások véleményét, de magában fölülvizsgálja, azzá, aki hallgat a Pista névre, míg be nem igazolódik, az, amit ő maga gondol, hogy Attilának hívják...”. (József Attila: Curriculum vitae, József Attila összes versei, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest 1971. 479. oldal)

De térjünk vissza Öcsödre, hiszen maradt még elszámolnivalónk. Fontos momentuma az ostorcsapásos név(be)avatásnak a kút, ill. a kútmenti pocsolya, ahol az esemény lezajlott. A hely szelleme is „megtette a magáét” és hathatós szerepe volt abban, hogy a név meglelje viselőjét. Mit jelent az Attila szó? Ha Ladó János Magyar utónévkönyvére hivatkozunk, akkor gót eredetű szóra kell gondolnunk, atyuska, apácska, szeretett apánk jelentéssel. És valóban, a hun nagykirályt felfoghatjuk úgy is, mint nemzeti ősapánkat, ahogy erre maga József Attila is utalt Ősapám c. versében. Van azonban az Attila (Atilla) névnek egy archaikusabb értelme is, ami azért még mindig vonatkozik szeretett apánkra.

Badiny Jós Ferenc a Deimel és a Labat szótárakban nézett utána a név jelentésének (sumér szótárakról van szó – H. I.) és a következő megállapításra jutott: „A” – jelentése víz, „TIL” – jelentése élet, „LA” – a meghatározás ragja a sumérban, ez a mai határozott névelő. Az „A” egyidejűleg ige is és megtartani értelmű, a „TIL” viszont a sémi-akkád nyelvben a „BALATU” szóalakra fordítható. Mindebből nem kevesebb következik, mint az, hogy az Attila szó azt jelenti: Az élet megtartója, vagy az élet vize, a Balaton pedig az Élet-Tava.

(Ezerhatszáz éve élt és uralkodott Attila nagy király Badiny Jós Ferenc: Jézushitű Attila, Magyar Ház Kiadó, Budapest, 2003. 88. oldal)

Bíró Lajos Etele a táltoskirály című írásában megjegyzi, hogy az Attila név nagy folyót, messze özőnlő vizet jelent, utal arra, hogy őseink a Don, ill. a Volga folyót is Etelnek nevezték (vagyis Eteköz a két folyó köze) említést tesz arról, hogy a türkök a Dont Etilnek nevezték, s emlékeztet rá, hogy Emese álmának folyó-motívuma és Attila nevének hun értelme (nagy folyó) a hun és a magyar eszmevilág összefüggését tükrözi. (Ezerhatszáz éve élt és uralkodott Attila nagy király – Bíró Lajos: Etele táltoskirály, Magyar Ház Kiadó, Budapest, 2003. 131. oldal)

Bármilyen kegyetlen és fájdalmas volt is a kis „Pista” számára nevelőapja brutalitása, nem találok jobb kifejezést az egész történetre, mint azt, hogy szép. Azért, mert egy kút emeli ősképi rangra és a pocsolya. József Jolán megható együttérzéssel számol be öccse szörnyű megaláztatásáról, és bennünk is felkelti az empátiát a kisfiú iránt, egyszersmind furcsa-szokatlan esztétikai élményben van részünk, ellentmondásos katarzist érzünk, ha arra gondolunk, hogy a kútnál, vagyis a tiszta forrásnál kerül közvetlen kapcsolatba a beavatandó jelölt azzal az őselemmel, amihez igazi név szerint tartoznia kell, a vízzel. Ostorcsapásokat elszenvedve mossa tisztára magát Attilává, az élet vizévé, kereszteli meg önmagát önmagával ez a mit sem sejtő ártatlan kisfiú.

József Attila ekkor még nem tudta, nem tudhatta, hogy mit szabott rá a sors, hiszen alig volt hét éves, de mi már tudjuk, hogy a Dunáról (ez a hangzás emlékeztet a Don, vagyis az Etil, Etel, Atil, Atilla szavakra) sem előtte, sem utána szebb, tisztább, élő-verset nem költött senki, hogy ezzel a verssel József Attila olyan önarcképet festett magáról a legszebb magyar szavakból, amely egyszersmind a „rég” és az „új” magyarok „mélyképe” is, és nem utolsó sorban, mintha ebben a felemelő költeményben az egész emberiség is ott folyna...

De nemcsak a Dunában folyik Attila vére, Attilában a Duna, a főváros jobb partja is kötődik Attilához több vonatkozásban is: Buda Attila öccse volt, a régiek viszont Etzelburg néven tartották számon a fővárost, ami leegyszerűsítve Eteburg, vagy ha úgy tetszik Attila vára, városa, de a rómaiak Aquincuma is

jól rimel Attila vizes karakterére, annál is inkább, mert az aqua (víz) szó is egybecseng az Attila szóval (zárájfelben jegyzem meg, hogy mind Buda alatt, mind a Pannon-medence alatt óriási vízkészletek rejtőznek, nem véletlen tehát hogy mindkét Attilánkat ide küldte a sors...).

De van még valami, ami miatt vissza kell mennünk Öcsödre és ez nem más, mint a kard, Attila másik attribútuma. Emlékezzünk vissza, az egész névadás azzal kezdődött, hogy a nevelőapa kiküldte a kisfiút az istállóba, hogy nézze meg a lovakat.

A történet végkifejlete is az istállóban, a lovak közegeben zajlik le, itt kerül a fiú keze-ügyébe a nagykés, ami a kisgyerek kezében úgy fest, mintha kard volna (nem arányos hozzá, ahogy maga mondaná), amelylyel majdnem megöli a nővérét dühében. Tudnivaló, hogy a szkíták évente lovat áldoztak a szent kardnak. A székelyek, akik szkíta-utódoknak tartják magukat (lásd a Csaba-kultuszt /Csaba Attila fia volt/) a legutóbbi időig lókoponyákat helyeztek a hegytetőre. A kis Attila lovat ugyan nem, de majdnem embert áldozott fel késének (kardjának) egy olyan helyen (az istállóban) amely már nevében is hordozza a lovat, utalva arra, hogy ez az állat uralja és határozza meg karakterében az épületet. Ahogy a vízre és a nevére is maga talál rá nevelőapja ostorcsapásai alatt, úgy a kardot is, amely nélkül nem lehet az aki, maga leli meg pszichológiai születésnél; amiről később így számol be: „Mikor születtem, a kezemben kés volt”.

Attila tehát bemutatkozott, ismerjük a nevét, vagyis szinte mindent, amit fontos tudnunk róla, éppen beszédes nevéből fakadóan. A nővére, József Jolán olyan szépen leírta a „születést”, hogy meg is szeretünk a fiút, lassan belemerülhetünk a versek olvasásába, ahogy ezt maga a költő kérte számon tőlünk. A verseket olvasva azonban nem tehetünk le arról, hogy még mélyebben tájékozódjunk a „József Attila jelenségről”, hogy az ún. manifeszt költői életút és életmű mögött meglássuk a látens, lappangó, archetípusi alakot, a mitikus József Attilát, és megértsük azokat a szimbólumokat, amelyek új dimenzióban adnak értelmet verseinek.

Öcsödről, a lelki megszületés helyéről most térjünk vissza Budapestre, a biológiai megszületés helyére, a Ferencvárosba, a város peremére, a Gát utca 3-ba. Korábban utaltunk arra az egybeesésre, szinkronicitásra, amely az Attila név jelentése (nagy víz, folyó, stb.), illetve Budapest vizes karaktere (Duna, Budapest alatti vízkészletek, Víziváros Budán, Aquincum) között fennáll. Egyúttal a Gát utcát, egészen pontosan magát a gátat kell göröcső alá vennünk és innen „kihámozunk” József Attilát, aki (bevallhatjuk) igazi legény volt a gáton. A gát szó hallatán (és biztosak lehetünk benne, hogy József Attilának is jó volt a halála) két dolog merül fel bennünk. Az első, hogy a gát nem más, mint egyfajta mesterséges part, megemelt, esetleg kiszélesített meder, és részben azt a célt szolgálja, hogy több teret engedjen a víznek (pl. áradáskor), másrészt viszont egyfajta határt szab a víznek, meggátolja annak szabad folyását, kordában tartja, fékezi, akadályozza, hogy a folyó, a patak, vagy tó, a tenger hullámai átcsapjanak a meder határain. Úgy is felfoghatjuk, mintha a víz és a gát (part) egymást feltételeznék, és állandó kölcsönhatásban volnának egymással: a part (gát) tartaná a vizet, a víz pedig mosná (marná) a partot. Régiesen szokták a partot martnak is nevezni. Feltehetőleg a Gát utca táján egykor tényleg gát volt (innen az utcanév) annál is inkább, mivel még ma is közel van az utca a Duna partjához. József Attila korában viszont a ferencvárosi teherpályaudvar választotta el a „partot”, vagyis a Gát utcát az élet vizétől.

Talán ezen a helyen érdemes megemlíteni, hogy József Attila életében többször visszatér (természetesen szintén sorsszerűen) ez a motívum-együttes, vagyis a mindenkori lakhelyet vasút, vasúti-sorompó (ez is egyfajta gát) választja el a parttól (marttól, gáttól), illetve a víztől. Így például a Korong utcai lakás közelében volt az ún. halálsorompónak nevezett „rámpa”, szinte a Dunánál, makói lakása is közel esett a vasúthoz (egyik makói szerelmével rendre a sorompónál randevúztak) és a Maros folyóhoz, és végül de nem utolsósorban a Balaton-parti Horváth panzió is a vasút szomszédságában feküdt, s ha József Attila meg szeretne volna látni az Élet-tavát, vagyis saját magát, szükségszerűen át kellett kelnie a vasúti vágányokon, leeresztett sorompónál pedig kénytelen volt a gátat is „áthágni” (átbújni a sorompón), ha „közelebb akart kerülni magához”...

A másik dolog, ami a gátról eszünkbe kell, hogy jusson (ne feledjük el, hogy még mindig József Attila születésénél bábáskodunk) anatómiai fogalom: nőknél a hüvelynyílás ill. a végbélnyílás közé eső (al) testrészt értjük alatta.